

*Quaderns de
la Selva, 10
1998*

CENTRE D' ESTUDIS
SELVATANS

*La Guerra del Francès
a Tossa, Sant Feliu
de Guíxols i Palamós.
Una crònica italiana.*

SEBASTIÀ RUSCALLEDA GALLART

LA Guerra del Francès a les comarques de Girona ha estat objecte de múltiples publicacions per part dels estudiosos del país: Emili Grahit, Carles Rahola, Manuel Urgellés i Joaquim Pla i Cargol, entre molts d'altres, han publicat obres sobre aquest tema.¹

D'altra banda, el nombre d'articles publicats sobre la matèria és elevadíssim. Sense anar més lluny, Agustí M. Vilà, als núms. 4, 5 i 6 de *Quaderns de la Selva*, dona unes pinzellades de Lloret al temps de la Guerra del Francès, ens ofereix unes notes sobre els esdeveniments a diversos pobles de la Selva i descobreix la magnífica crònica familiar de Felicià Thió i Prats que, amb el nom de «*Notícia per instrucció dels hereus de casa Thió de Franciach de lo que passà des de lo any 1794 en avant*», conté informació de primera mà, que coneix des del seu privilegiat lloc d'observació d'hostaler de la Tiona. Aquest hostal, l'edifici del qual avui encara existeix, es trobava al lloc on el camí que venia de França es bifurcava: un dels camins arribava a Barcelona per la costa,

1. GRAHIT, Emili. *Reseña Histórica de los Sitios en Gerona en 1808 y 1809*. Girona, 1894.

PLA I CARGOL, Joaquim. *La guerra de la Independencia en Gerona y sus comarcas*. Girona, 1962.

RAHOLA, Carles. *La dominació napoleònica a Girona*. Girona, 1922.

URGELLÉS, Manuel. *Hostalric, memòria de la guerra de la Independència*. Barcelona, 1888.

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

seguint Vidreres i arribant a Blanes, a través del Turó de la Palla; l'altre hi anava per l'interior, passant pel pont de Sant Celoni i arribant al Vallès pel coll dels Trentapassos.

Del bàndol dels invasors, són conegudes les cròniques de guerra del generals Gouvion Saint Cyr i Suchet. Són aquestes unes cròniques molt interessants des del punt de vista militar, però no es pot esperar de tan il·lustres militars napoleònics que perdin gaire el seu temps ocupant-se de detalls relatius a aspectes de la guerra allunyats de la gran problemàtica política i militar.

Gràcies als mapes recollits per Mn. Ignasi M. Colomer, es coneixia l'existència d'una crònica de primera mà publicada a Milà, el 1823, per Camillo Vacani. Aquesta crònica és citada per Pla i Cargol a la seva *La Guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas*, però una lectura curiosa del text permet suposar que ni aquesta ni moltes de les altres referències bibliogràfiques que menciona no varen ser consultades per Pla i Cargol, perquè al llarg del seu llibre no és citada als corresponents peus de pàgina, ni moltes de les dades del llibre de Vacani que afecten pobles de les comarques gironines es troben al llibre de Pla.

Mario Zucchitello, que coneixia l'existència dels mapes, em va demanar de buscar a Madrid algun exemplar de l'obra, que a ell només li constava que fos a la Biblioteca Nacional de París i a la de Milà, per tal de poder complementar la informació continguda al mapa que, sobre la presa de Tossa per les tropes napoleòniques, tenia al seu poder procedent de la col·lecció de Mn. Colomer.

Havent localitzat el llibre –a la Biblioteca Nacional de Madrid–,² m'ha semblat convenient de publicar aquesta nota perquè, al meu entendre, l'obra de Vacani és una magnífica crònica militar i humana, escrita amb rigor, amb detall i amb admiració envers un poble que defensava la seva llibertat.

La crònica de Vacani, que va viure en primera persona tots els fets de guerra succeïts a Catalunya, ha de constituir, per qui no l'hagi utilitzada, una eina imprescindible per estudiar els esdeveniments que varen tenir lloc a les nostres comarques durant la Guerra del Francès.

He triat la descripció dels fets esdevinguts a Tossa, Sant Feliu de Guíxols i Palamós perquè uns –els de Tossa– ens eren quasi desconeguts, i altres –els de Sant Feliu i Palamós– eren coneguts d'una manera parcial. Però ha

2. Sig. B.N. 3-5123, 5124 i 5125.
VACANI, Camillo. *Storia delle Campagne*

e *Degli Assedj degl'italiani in Ispagna*.
Milà, 1823

de quedar clar que l'obra del Vacani és del màxim interès per a qui vulgui estudiar els fets esdevinguts a altres indrets de Catalunya en els quals ell va prendre part directament: entre d'altres, Figueres, Roses, Hostalric, Girona, Tortosa i Tarragona.

Atesa la crònica de Vacani, i tenint en compte que les tropes italianes a les ordres de Napoleó a Catalunya estaven formades per 30.000 homes –en van morir més de 20.000– potser cal preguntar-se si a algunes contrades catalanes la Guerra del Francès no va ser la «Guerra de l'Italià» i si aquell idioma estrany que, com veurem, no entenien els catalans, no era el francès sinó algun dialecte italià. En particular, les tropes franceses a què es refereixen els nostres escriptors quan parlen de Tossa, Sant Feliu i Palamós eren íntegrament italianes.

Camillo Vacani va néixer a Milà l'any 1784 i va estudiar a l'escola militar de Mòdena, d'on va sortir amb el grau de tinent del cos d'enginyers l'any 1807. Es pot dir, doncs, que la campanya de la guerra d'Espanya va ser, als seus 24 anys, una de les primeres actuacions de la seva dilatada vida militar i diplomàtica.

Cal remarcar que el «maggiore Vacani» va esdevenir un militar important a l'exèrcit imperial austríac, on va entrar a servir l'any 1820 i on va arribar al grau de mariscal de camp. I això no obstant, malgrat servir al tradicional enemic d'Itàlia, va ser, d'alguna manera, un gran italià. Com diu Elena Pagani: «Camillo Vacani no pertany al reduït nombre de privilegiats que, havent desenvolupat una consciència nacional, es varen lliurar a l'obra de l'apostolat patriòtic i que són justament enaltits com els precursors. Però així i tot, va ser un gran italià que malgrat veure's en la deplorable necessitat de fer la carrera d'armes sota la bandera austríaca i trobar-se lligat a la casa d'Habsburg pel jurament de fidelitat com a soldat, en època d'obscuriment de la consciència nacional, va honorar el nom d'Itàlia guanyant, amb la seva actuació, l'estima dels estrangers per als italians».³

Vacani –que per la seva actuació a la presa de Tarragona, va ser condecorat per l'exèrcit napoleònic amb la Creu de Ferro i amb la Legió d'Honor–, per les seves dotes diplomàtiques a les ordres de Metternick, va ser nomenat per l'emperador austríac Ferran I comanador de l'Ordre de l'Imperi i elevat, el 1845, al rang de baró.⁴

3. PAGANI, Elena. *Un illustre milanese a torto dimenticato: il barone Camillo Vacani. La Lombardia nel Risorgimento italiano*. Milano, gener 1928.

4. Per cert, com a títol per a la seva baronia va escollir el de baró del Fort de

l'Oliva, recordant així que va ser la columna que ell comandava la que va escalar en primer lloc les muralles d'aquest fort que defensava Tarragona el dia 30 de maig de 1811.

La derrota de l'imperi austríac a Itàlia el va agafar ja de nou a Milà, on respectat –però no estimat– pels seus conciutadans, va portar una vida activa en el camp dels grans projectes urbanístics i va precedir Manzoni com a president de l'Institut Lombard de les Ciències i les Lletres.

De tota manera si Vacani ha aconseguit mínimament allò que pretenia a les seves memòries, això és «de no passar sobre aquesta terra sense deixar petja que doni memòria al futur del seu nom», ha estat sobretot gràcies a *La Storia delle Campagne e degli assedj degli italiani in Ispagna dal 1808 al 1813*.

L'obra de Vacani, publicada en tres volums i amb una col·lecció de mapes annexa,⁵ és en realitat un dietari de tota la guerra. Vacani hi recull el que ell mateix ha viscut, el que li han explicat i el que ha llegit d'aquells esdeveniments que no va viure directament. Per sort per a nosaltres, Vacani, que servia a les ordres dels generals italians Lecchi i Pino, va fer la guerra a Catalunya, de manera que tots els esdeveniments ocorreguts al nostre país hi són explicats amb una minuciositat extraordinària.

Els episodis relatius a Tossa, Sant Feliu i Palamós que em proposo de transcriure comencen el maig de 1809 quan, després d'intentar sotmetre Girona el juny i el juliol de 1808, les tropes napoleòniques es preparen pel tercer i definitiu setge de Girona.

Felicià Thió, en la seva crònica familiar, ho explica així:⁶

«En lo dia 5 de Maig vingué una divisió de Francesos de la part de Fransa á posar siti en Gerona, però no passaren lo Ter de esta part fins a ultims de Juny, en que se posà lo siti formal.»

«En lo dia 13 Maig comensaren a baixar Francesos de la divisió que estava en Vich per Sant Hilari a comunicars.se ab los sitiadors de Gerona, passant per las Esposas, Estanyol, y passant lo Ter en la resclosa de ahont prenen la aygua los Molins de Gerona. Baixaren, y pujaren de Vich a Gerona nou vegades; y per lo dia 20 Juny baixaren tots los de Vich; però desde S. Hilari baixaren per Sta. Coloma de Farnés, baixant.ne també una petita divisió per lo camí que antes acostumaban baixar. De S. Hilari baixaren a dormir en Sta. Coloma; y lo endemà al matí proseguiren a tota pressa voltant tota la Selva passant per Riudarenas, Massanet, Vidreras; y

5. Els mapes fets pel propi Vacani, i que per cert no es troben a la Biblioteca Nacional de Madrid, són, pel que fa referència a Catalunya, els següents: mapa de Catalunya, mapa dels contorns de Barcelona i Tarragona, mapa de les fortaleeses de Roses, Hostalric i Figueres

i mapes de les ciutats de Girona, St. Feliu de Guíxols, Palamós, Tossa, Begur, Tortosa i Tarragona.

6. He d'agrair a Alfons M. Thió de Pol les facilitats que m'ha donat per poder accedir a aquesta crònica.

de allí travessà una divisió immediatament per Caldas, a Cassà de la Selva a unir-se ab una divisió que pujava dels de Gerona; y lo endemà proseguiren lo camí los de Vidreras a Llagostera, y los de Cassà a S. Feliu de Guixols, y Palamós; y quedant fortificats en tots los punts desde Sta. Coloma, y todas estas Vilas, no deixant per això de aver-hi bon exercit en lo centro de la Selva; que est exercit seria de trenta a quaranta mil homens. Que apuro, y conflicte en aquell dia per tota la Selva! que tota la Gent fugia sens quedar-se sols una Persona en las casas arraconant-se tots a las parts de Franciach, y Caldas, que ja era posar-se en salvo respecte de lo que acostumaban fer al baixar las demás vegades; però sent la volta tan precipitada, y molt impensada no donaren lloch per escapar-se la major part de la gent; per lo que quedà molta gent ciurcuida, y en lo mitg dels Francesos tenint que amagar-se per las matas, y pujar per los arbres per no veurer-se en los majors apuros; però ni aixó valia respecte de ser en breu inundada tota la Selva per la gran multitud de Francesos hi avian. Arribaban ab tanta furia que al principi a ningun home libraban de la mort; y ab las donas cometían las mes altas picardias que may se agués sentit dir propassant en tots los termes de humanitat. En quant al bestiar y mobles de las casas que la gent portaban, per un terme general podem dir, que no se salvà res; perquè los que salvaren alguna cosa foren pochs, que no mereixen excepció. En las nits següents anaren fugint la gent de entre lo mitg de ells ab prou sustos i treballs; que pochs foren los que se volgueren quedar entre ells, y estos patiren molts treballs, y pochs foren los que acabat lo siti foren vius. Jo vaig ésser dels últims antes de la invasió de surtir del Poble de Franciach, maliciant ja que los francesos farian tota esta volta, y me vai retirar per Llagostera ahont tenia lo bestiar, criadas, y part de mossos; y luego de ser allí tingueren que escapar-nos; y pujaren a la montaña del puig de la Ruyra; y alli lo endemà los Francesos nos prengueren las carretas, y roba que portabam, y salvarem lo bestiar; y de allí nos ne passarem en Raminyó, ahont tenia ja la familia adelantada; y nos mantingueren allí fins a ser rendit Gerona.»

La crònica dels mateixos fets, vistos pel Vacani, diu així:

«Resolt finalment Saint Cyr a deixar la plana de Vic per acostar-se a Girona i batre terreny encara no sotmès, va reunir els seus cossos d'exèrcit per travessar en un sol dia (16 de juny) la serra de Sant Hilari i baixar a Santa Coloma, a la plana de la Selva. Per tal de dissimular als espanyols una marxa tan sobtada i general, es va tenir cura de deixar alguns destacaments avançats fins a la nit del dia 17 i d'il·luminar-los a la nit amb focs. En efecte, això va aconseguir el seu objectiu i la retirada de les tropes només va veure's entorpida per alguns trets perduts que els pagesos rebels, dirigits pel comandant Palou, ens etzibaren des dels

cims de les muntanyes que flanquejaven el camí espinosíssim de Viladrau a Sant Hilari. L'exèrcit de Saint Cyr va acampar al ras la nit del 18 de juny en arribar a La Selva de Girona...

Explica Vacani les dificultats tingudes per les tropes napoleòniques per baixar de Sant Hilari a Santa Coloma, seguint el traçat de la riera, i descriu –des de la plana de la Selva, que considera important no tan sols des del punt de vista agrari, sinó també des del punt de vista militar, perquè hi passen els camins que van de França a Barcelona– la distribució de les tropes franceses: la divisió Souahm, a Santa Coloma, s'estenia per la dreta fins a Castanyet i Brunyola i per l'esquerra fins a Riudarenes i Mallorquines, i empalmava en aquest punt amb els italians de la divisió Pino, que s'havien instal·lat a Sils i Vidreres; i per la dreta amb els napolitans de la divisió Chabot que, sota les ordres de Du Moulin, s'havien instal·lat a Brunyola i les Esposes, costat per costat en aquest punt amb les tropes del general Lecchi, acampades a Bescanó i Salt, que al seu torn confrontaven amb l'exèrcit de Verdier, situat a Sarrià i Campdorà.

Felicià Thió ens explica les penes dels habitants de la zona per fugir de la sobtada arribada de les tropes napoleòniques, però l'avanç dels invasors no era tampoc un camí de roses:

«Enlloc del terreny recorregut no vàrem trobar cap habitant que pacíficament indiqués a la columna de l'exèrcit la direcció correcta, per això aquell primer dia es va caminar vagant llargament per la plana enmig de les selves on, més que el bon sentit, la sort ens orientava. Els mapes eren de poca o de cap ajuda, perquè no ens indicaven els desnivells del terreny i si indicaven un camí, era un dels molts que trobàvem, per la qual cosa no sabíem quin agafar per arribar al lloc que desitjàvem. I per això els italians que havíem de recórrer un terreny desconegut situat entre dues places enemigues (Hostalric i Girona) fins a atènyer el mar, amb tantes cruïlles, avançàvem lentament. Per això, a entrada de fosc del 20 al 21 de juny vàrem desistir de la marxa i al general Pino li va semblar prudent d'acampar a la vora d'un bosc, a la ribera d'un rierol, fins que el nou dia ens animés a arriscar-nos pel camí que ens havia de portar a Llagostera i a Sant Feliu de Guíxols, on no se sabia si hi havia forces enemigues i en quin nombre.»

«L'endemà vàrem seguir el camí principal d'encara dubtosa direcció i, a l'entrada d'un bosc, vàrem trobar una vella escabellada que fugia, a qui vam fer creure que érem de nació espanyola. La vella va confirmar al general Pino, que la va mantenir enganyada, que aquell camí menava a Llagostera i va dir-li que amb gust guiaria els nostres passos cap a aquell

poble que ella creia ocupat pels francesos, que de bon grat es posaria davant nostre per mostrar-nos la millor direcció a prendre encara que en això li anés la vida, per tal de contribuir al sagrat propòsit de combatre i exterminar aquells estrangers incrèduls, vinguts a destorbar el repòs de la seva pàtria i a saquejar els temples del seu Déu. Així, exaltada de sentiments religiosos i patris, absorta en el seu deliri, va ser-nos d'escortada espontània per aquells caminois que travessaven una selva ombrívola i conduïen a la plana, on es descobria, en un petit pujol aïllat, Llagostera; quan a la pobra dona li vàrem fer caure el vel de l'engany dels ulls, es va llançar a terra plorant i la vam abandonar al seu destí.»

«El matí del 21 de juny entrava a Llagostera el general Pino, precedit d'alguns caçadors a cavall, amb el seu estat major italià, seguit del quart regiment, dels canoners i de tota l'administració, les ambulàncies i els transports que comporten el quarter general d'una divisió.»

«L'enemic havia desaparegut completament de la plana de la Selva, per la qual cosa es va poder ocupar aquesta part del país sense la més mínima dificultat. Tots els habitants havien fugit. Només un home, que per la seva edat quasi no s'aguantava, infós d'un esperit que no podia ser sinó religiós, va aparèixer al llindar de la seva porta i, en el mateix instant que els primers de l'Estat Major passaven pel seu davant, va agafar el fusell i va fer foc sobre nosaltres, sense, però, que el tret aconseguís l'objectiu que s'havia proposat. Amb total despreocupació es va deixar prendre pels soldats, que no van tenir cap problema a detenir-lo. Quan li preguntàrem per què s'havia enfrontat a un grup tan nombrós que cap mal li havia fet i per què ell sol s'havia exposat tan incautament a la pena capital, va respondre francament que ell se sentia empès per una força superior a fer mal, de qualsevol manera possible, a costa si calia de la seva vida, als enemics del repòs de la seva pàtria, als enemics del seu príncep i sobretot del culte professat a Espanya. I per aconseguir aquest objectiu, cap idea, ni la mort més cruel el podia retenir, ja que amb aquell acte totes les seves culpes quedaven perdonades i el camí de la benaurança eterna, s'obria. Aquell home va acceptar, en efecte, la mort amb la calma d'aquells que se saben innocents. Acabava el seu sojorn en aquesta terra expiant qualsevol deute amb la religió, amb el seu príncep, amb la seva pàtria; passava, en resum, a millor vida, en premi de les virtuts exercitades: Què no es podria esperar d'aquells homes en qui l'art d'oblidar-se de si mateix havia estat posat en acció amb tanta mestria per aquells que son tan immensament poderosos en el cor del poble (els capellans)?»

La crònica de Vacani posa altra vegada de manifest fins a quin punt la Guerra del francès va ser una guerra de religió per als menys il·lustrats.

La divisió del general Pino, que com veurem a continuació, va ser la responsable dels atacs a Sant Feliu, Palamós i Tossa, es va instal·lar a Llagostera amb la següent distribució territorial: el general Palombini es va quedar a Llagostera, on va establir el quarter general italià; el general Mazzucchelli es va establir a Vidreres, Sils i Mallorquines, al llarg del camí de Barcelona; i finalment el general Fontana, al front del segon regiment lleuger, el sisè regiment en línia, els dragons de Napoleó i un dels destacaments d'artilleria, va dirigir-se cap a Sant Feliu on els espanyols, protegits per alguns navilis anglesos, es proposaven d'oferir-li resistència.

Vacani descriu tan minuciosament la caiguda de Sant Feliu de Guíxols en mans de les tropes italianes del general Fontana, el 21 de juny de 1809, que val la pena de reproduir textualment el fragment corresponent, traduint-lo de l'italià:

«La ciutat de Sant Feliu és a la riba del mar, entre tres puntes que s'endinsen dins les aigües i formen un port natural suficientment profund i segur per als petits vaixells mercantils. Té darrera diversos pujols que fan difícil el seu sistema de defensa. La posició millor per a la defensa és la que es la que abasta el petit fortí de Sant Elm i s'estén per paisatges feréstecs i penya-segats fins a la muntanya de Sant Grau, però àdhuc aquesta posició no és bona perquè deixa descoberta la ciutat i té a la seva esquena una costa inaccessible. Els espanyols, ajudats per uns quants navilis que es trobaven a l'entrada del port, havien escollit aquesta posició com a línia de batalla i allí esperaven l'arribada de les tropes italianes. Aquestes, havent baixat de la plana de la Selva a la vall d'Aro, ordenada de la millor manera possible la marxa, van travessar aquell petit torrent, varen pujar a un pujol des del qual es podia veure el mar, es van reagrupar, varen plantar els canons en bateria per combatre els del fort de Sant Elm, van reconèixer l'enemic i es van disposar a l'atac immediat de la ciutat i el fort. Era una cosa ben llastimosa de veure blanquejar dins del port i de la mar un gran nombre de petites embarcacions, totes carregades de gent que volia abandonar el poble abans de la nostra arribada. La calma més blanca regnava sobre aquella vasta superfície del mar; no bufava ni un alè d'aire; les embarcacions més grosses o no podien o no gosaven d'acostar-se a la platja i els quatre batallons que defensaven les altures eren manifestament insuficients per defensar-se a si mateixos i defensar també la ciutat, el port i les bateries. És per això que, tan aviat com el general Fontana va haver enviat el segon regiment lleuger en columna serrada des dels alts de Sant Amans contra la massa enemiga i que jo mateix vaig haver baixat amb alguns caçadors i canoners a les bateries que hi havia al port, després de pocs trets de mosquetó i d'algunes canonades des de Sant Elm, la línia espanyola es va trencar i

es va donar a la fuga desordenada pel camí de Tossa, abandonant a més de moltes provisions de guerra, quatre canons de gran calibre a Sant Elm i tres a les altres bateries, els quals varen ser immediatament desenclavats pels capitans de l'artilleria italiana Henry i Neri i varen ser emprats per allunyar els anglesos i totes aquelles petites barques que, amb gran dificultat, contrariats per la bonança, s'allunyaven lentament de la platja i es dirigien a Palamós, a Begur o a Tossa. El general Fontana va entrar llavors sense dificultats amb la resta de la seva brigada a la ciutat, deserta, sense preocupar-se gaire de les canonades que des de les naus angleses es disparaven contra la ciutat, i va autoritzar el repòs a les seves tropes, que es van recuperar de l'esforç dins de les cases, on no faltava de res.»

Un cop ocupat Sant Feliu, la divisió del general Pino s'estableix entre Mallorca i Sant Feliu, al llarg de quinze milles com a exèrcit de protecció de les tropes franceses que assetjaven Girona, i amb la missió d'evitar que els assetjats poguessin rebre cap ajuda d'Hostalric o per mar.

És quan les tropes italianes ocupen el territori que hi ha entre Mallorca i Sant Feliu, que es produeix el fet del tossenc Joan Moré i Parot, que ens explica Mario Zucchitello a la revista *Turissa* d'octubre de 1990.

El trànsit de les tropes italianes cap a Sant Feliu no va passar desapercebut a Tossa. Mentre uns es varen amagar, Joan Moré i Parot, de 20 anys, i altres companys de la mateixa edat es varen armar i, a cavall, sortiren contra les tropes italianes que pensaven que pretenien atacar Tossa.

Ben aviat, però, es varen adonar de la realitat: no estaven preparats per envestir a un tal enemic i se'n varen tornar a Tossa, menys Moré que volia demostrar el seu coratge i va continuar endavant.

Els italians el varen acorralar precisament al molí de son pare, el Molí Lluny, i es va haver de rendir. Com que anava armat el feren presoner i se l'emportaren a Terranegra, on l'assassinaren el 24 de juny de 1809. Com veurem més tard, aquest episodi no té res a veure amb l'atac de les tropes italianes a Tossa, que es va produir el 12 de juliol.

Segons Vacani, malgrat que els assetjats de Girona demanaven ajut, la situació de l'exèrcit espanyol era tan dèbil aleshores, que les autoritats espanyoles no s'atrevien a enviar socors a Girona i es limitaven tan sols a permetre que alguns escamots de sometents i miquelets aïllats es dediquessin a molestar les tropes de l'exèrcit de protecció francès i italià.

D'aquesta activitat guerrillera en trobem abundoses referències al llibre de J.M. Pons i Guri, *Diari d'uns anys de guerra (1808-1814)*, on s'explica, per exemple, que el capità Manuel Arquer, escriu a l'Ajuntament d'Arenys dient que es troba a l'altura de Sant Grau de Tossa amb cent arenyencs.

Aquestes tropes irregulars molestaven als italians, els quals van decidir d'atacar alguns dels ports prop de Sant Feliu a través dels quals es feia el desembarcament de miquelets i sometents.

Encara que els italians sabien que al port de Tossa l'armada anglesa hi portava gent i mitjans per perjudicar el port de Sant Feliu o els diversos destacaments que tenien els italians entre els extrems de la divisió Pino, per la qual cosa la presa de Tossa els hauria beneficiat molt, la dificultat de mantenir-la ocupada (pel fet que estava isolada i a tres hores de camí de la línia dels exèrcits italians) els va fer decidir d'atacar primer el port de Palamós, un punt no menys important que Tossa, situat més a la vora de la línia de l'exèrcit italià.

Tornem a l'acurada i documentada descripció de Vacani:

«El poble de Palamós és sobre una llengua de terra que s'endinsa, formant angle, unes 300 brases dins del mar, i forma una dolcíssima platja de sorra que s'acaba en una petita, però ben conreada plana. Un moll artificial defensa el port que es troba a la part occidental de la ciutat i que és, entre els de Catalunya, el millor per a vaixells mercants. Un antic castell, construït sobre el punt més alt del promontori, defensava el poble antigament i formava un reducte d'un ampli contorn de fortificacions que envoltava tota la ciutat i la llengua de terra. Però després que l'exèrcit de Lluís XIV, sota les ordres de Noailles per terra i de Tourville per mar, havia obligat, el 1694, el presidi comandat pel general Pignatelli a rendir-se després d'una curta defensa, i després que un nou atac, l'any següent, contra el senyor de Nancas que l'ocupava, per part de l'almirall anglès Roussel i del general espanyol Gastanaga, va ser suspès per les negociacions dutes a terme pel duc de Vendôme, el fort va ser desmantellat i abandonat. Llavors Palamós va quedar sense altra vigilància que la dels seus ciutadans i de dues o tres bateries aïllades sobre la costa a càrrec d'uns pocs vells canoners de l'exèrcit. Aquest era l'estat d'aquest punt militar quan la guerra va esclatar el 1808 i el general Reille va entrar a l'Empordà amb la finalitat d'ocupar els diversos punts de la costa que tant havien molestat els exèrcits francesos a Catalunya en les anteriors guerres.⁷ Però, per frenar llavors un primer atac de l'enemic sobre aquesta ciutat i per donar als habitants els mitjans necessaris de defensa, el coronel espanyol Cabrera va resoldre de traslladar-hi alguns combatents del port de Begur, fortificar mínimament la població i, si no podia aconseguir la defensa de què gaudia Palamós abans, almenys

7. Les tropes del general Reille van passar per les envistes de Palamós, sense atacar-la, el dia 12 de desembre de 1808, quan dirigint-se cap a Barcelona, després de rendir Roses, varen fer un

rodeig per arribar a Llagostera passant per Palamós i la Vall d'Aro, per tal d'evitar a les forces del coronel Clarós que els esperaven pel camí més curt que des de La Bisbal menava a Llagostera.

dirigiria les bateries contra terra cap als promontoris propers que hi ha al nord-est i dominen la ciutat. Va tancar els camins d'entrada a la ciutat des de l'interior i, mitjançant una senzilla línia de parapet amb un fossar, artillada i tancada als dos extrems pel mar, va pensar de contrarestar la manca de forces en l'entorn de la població i la pèrdua de la seva antiga consistència militar.»

«Quan va caure Sant Feliu, molts dels habitants d'aquella ciutat es van refugiar a Palamós i, segurs de poder-s'hi defensar, havien decidit de no arribar a cap acord amb l'enemic. Uns quants canoners i dos *bricks* anglesos anaven i venien al llarg d'aquella costa, a fi de protegir la navegació espanyola i el desembarcament de socors, d'entorpir l'acció de l'enemic en cas de que marxés sobre Palamós i de prestar suport als seus defensors en cas d'atac (o a fi de recollir-los en cas de retirada forçosa cap a la platja).»

«S. Cyr va decidir prendre a l'enemic tots aquests avantatges, i alhora contribuir a l'èxit del setge de Girona eliminant la possibilitat que es desembarquessin ajuts en aquest port.»

«El dia 26 de juny vaig rebre ordres de reconèixer l'accés a Palamós des de Sant Feliu i d'identificar els obstacles que s'havien de vèncer. Un cop feta la meva feina, el general Fontana va dirigir personalment l'operació d'atac.»

«El matí del dia 5 de juliol de 1809, la columna italiana, composta, al capdavant, del segon regiment lleuger amb el coronel Cotti, d'una gran part del regiment de dragons de Napoleó, comandats pel coronel Schiazetti, i d'un escamot de canoners amb una bateria de campanya, sota les ordres del major Clement va sortir de Sant Feliu. Vorejant el mar, sota el foc de les canoneres, van arribar més enllà de Torre Valentina (al terme de Sant Antoni), on es varen reagrupar sobre els promontoris que dominaven la plana de Palamós. Des d'allí el general Fontana, ajudat per la sagacitat del cavaller Ceccopieri, el seu primer ajudant de camp, va disposar-ho tot sàviament per a l'atac, de manera que no s'hagués de témer cap desastre; va enviar el coronel Cotti amb el segon regiment lleuger a apoderar-se del poble de Sant Joan i, des d'aquell punt, prendre possessió dels indrets elevats que dominen Palamós des de dalt, per on es podria caure a la carrera sobre la dreta de les obres de defensa i introduir-se a la ciutat, mentre Balabio, quan veiés un canvi de posició defensiva de les tropes enemigues, llançaria els seus dragons a la descoberta al llarg de la platja, i pel camí més curt, prop del mar, arribaria per l'esquerra de les defenses al mig de la plaça, ocuparia el moll i perseguiria l'enemic fugitiu fins a l'extrem d'aquella llengua de terra.»

«L'acció va començar amb el foc d'artilleria, al qual van respondre furiosament les barques canoneres i les bateries de les posicions dels espa-

nyols a Palamós. Llavors, evitant qualsevol topada fent una gran volta, el coronel Cotti va arribar a les cases de Sant Joan i el promontori adjacent, on hi havia un molí de vent, des d'on va poder dominar totes les defenses enemigues, controlar l'actitud dels defensors, agrupar les seves tropes i, per un camí travesser, baixar amb el batalló Ferriróli en formació de columna tancada, precedit dels granaders del capità Trolli a pas ràpid i al só fragorós dels tambor. Finalment va poder assaltar el punt més sortint de la línia de defensa. Aquells pagesos poc acostumats a portar armes, animats d'un ardor malguat que es revelà nul contra un enemic expert, resolt, valent i sàviament governat, no van poder fer-hi res i després de una lleu resistència, van deixar lliure aquell pas i només van perllongar la defensa als camps. Però també va ser inútil perquè quan per la detra els atacava l'infanteria italiana, per l'esquerra els arribava la cavalleria a galop precedida de l'escamot de granaders a cavall del jove Morondi. Els van tallar, doncs, la retirada cap a l'interior i els precipitaren en fuga cap al mar. Perseguits d'aquesta manera els espanyols, aterrats per les armes enemigues, o llençats a les aigües borrascoses del mar, mentre els vaixells anglesos s'anaven allunyant, en pocs minuts tots varen ser víctimes de la seva inexperiència i obstinació. Hi va haver més de 400 morts, entre els quals el mateix Cabrera; el nombre de ferits va ser més o menys igual; 92 els presoners, entre els quals un únic oficial. Varen ser capturats 16 canons i recollits 800 fusells. Els atacants varen tenir com a màxim 20 ferits, però el seu furor no va tenir aturador. La ciutat havia quedat quasi buida d'habitants i va ser saquejada.»

«Un cop reduïda d'aquesta manera Palamós, les tropes italianes, varen reparar les bateries de mar, varen refer la defensa de terra, es va cridar als habitants que havien fugit per tal que tornessin, van establir allí el centre d'altres operacions ofensives al llarg de la costa, i per indicació del general Balabio, varen donar, en la mesura del possible, nova vida al seu port i al seu comerç interior.»

Com ja hem dit, l'interès de les tropes italianes per ocupar Tossa, el desaconsellava la dificultat que representava mantenir-la ocupada, ja que les seves difícils comunicacions amb les línies de l'exèrcit italià feien perillosa la seva ocupació continuada, perquè en qualsevol moment podien ser atacades, sense que els socors de l'exèrcit napoleònic arribessin a temps.

Un fet va canviar la situació. La nit del dia 9 de juliol, el coronel irlandès Marshall (del regiment Ultònia), al front de 1500 homes procedents d'Hostalric, va aconseguir atravesar les línies italianes per Solius. Però varen ser parats a Romanyà: el coronel irlandès va fugir deshonrosament i les tropes espanyoles es varen rendir.

Tement una temptativa d'ajut a Girona des del port de Tossa, els italians es varen decidir a atacar-la , el dia 12 de juliol de 1809.

Vacani ho explica així:

«La temptativa de Marshall va fer perdre als espanyols l'esperança de socórrer la plaça, llevat que es destinés una gran força a combatre l'exèrcit d'observació de Sant Cyr, però tot i que havia estat lamentable, no va abatre el coratge dels defensors de Girona, davant dels quals es va fer desfilar la nombrosa columna de presoners. Després d'aquest fet, un batalló del sisè regiment italià va acampar a Cassà de la Selva, en contacte amb les dues companyies situades a les muntanyes de Castellar, ja que era el punt de pas per a qualsevol cos que volgués renovar la temptativa de penetrar per la via de Romanyà fins als fortins de Girona. I com sigui que se sabia que els espanyols ocupaven el port de Tossa i es tenien motius per témer una segona temptativa des d'aquell punt, se'n va decidir l'atac. Amb aquesta finalitat va ser destacat de Vidreres el coronel Rougieri amb el primer regiment lleuger italià. En efecte, varen trobar una línia enemiga sobre els punts enlairats del camí de Blanes, al llarg del mar; varen veure defensat l'accés a les cases, i col·locades algunes peces en bateria; varen veure apostar-se els espanyols als murs del vell castell sota la protecció d'alguns vaixells anglesos que s'havien apropiat a la platja. I aquell home valent que havia estat sempre el coronel va deixar passar ben poc temps entre l'arribada al fons de la vall de Tossa i l'atac de les posicions enemigues: va dirigir una columna contra el flanc esquerre dels espanyols, emplaçat en un promontori de molta alçada, quasi aïllat; va llançar la resta de la tropa poc després contra el poble, i només van quedar-ne uns pocs en reserva a la carretera de Vidreres. La marxa franca i ordenada de les dues columnes d'atac va imposar tant els espanyols que, després d'unes poques descàrregues de mosqueteria, varen fugir a la desbandada, sense voler arribar a l'enfrontament amb arma blanca amb l'enemic. El capità Guidetti va ser ferit, i també algun altre italià; alguns espanyols varen quedar ferits, altres van ser fets presoners –entre els quals un únic oficial–, el port va quedar lliure de les barques canoneres, les cases varen ser saquejades, els canons presos a l'enemic i llançats al mar des de dalt de la roca. Un cop eliminat tot mitjà de defensa, les tropes es varen reunir per a una prompta retirada.»

«Així es va acabar en poques hores aquesta valenta expedició que va haver de repetir-se més d'una vegada, perquè Rougieri, reclamat per a la defensa de Vidreres, havia de deixar de mal grat la seva conquesta i permetre a l'enemic de recuperar-la, reorganitzar-se i estendre's endins fins a Sant Grau, per tal de perjudicar els campaments italians establerts al llarg de la costa. El general Mazzucchelli havia fet fugir de Vidreres cap

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

a Hostalric un cos espanyol que temptava d'introduir-se entre les seves línies i les de Souahm, i destorbar així per aquell costat l'exèrcit d'observació per distreure'l de l'atenció sobre els punts de la costa i sobre la línia d'operació amb França. Per tant no podia mantenir-se llargament aïllat del seu primer regiment, que era a Tossa, sense arriscar-se a patir sorpreses i sense exposar al mateix perill aquell cos a Tossa, allunyada 10 milles dels seus caps. Va ser, per tant, imperiosa la necessitat d'abandonar la conquesta que, tot i que havia estat fàcil d'obtenir, costava de conservar, ja que els espanyols, que eren llestos, es reorganitzaven després de cada derrota i retornaven, encara que vençuts, al mateix lloc poc abans perdut o abandonat per la proximitat de les tropes enemigues.»

La descripció que fa Vacani de la caiguda de Tossa en poques hores i de la retirada de les tropes italianes permet de precisar el que diu Agustí M. Vilà en el seu article «Notes d'uns dies atziacs en alguns pobles de la Selva (1808-1810)»: la suposició del mariscal de camp Pedro Quadrado en la seva carta al marquès de Coupigny, capità general de l'exèrcit de Catalunya, segons la qual els francesos havien arribat a Lloret, no és certa: «En este instante me dan noticias de que hoy los franceses han entrado en la villa de Tossa, como en número de unos 500 infantes y de 20 a 30 caballos, y hay que suponer que se han extendido ya hasta la de Lloret, situada a una legua de Blanes.»⁸

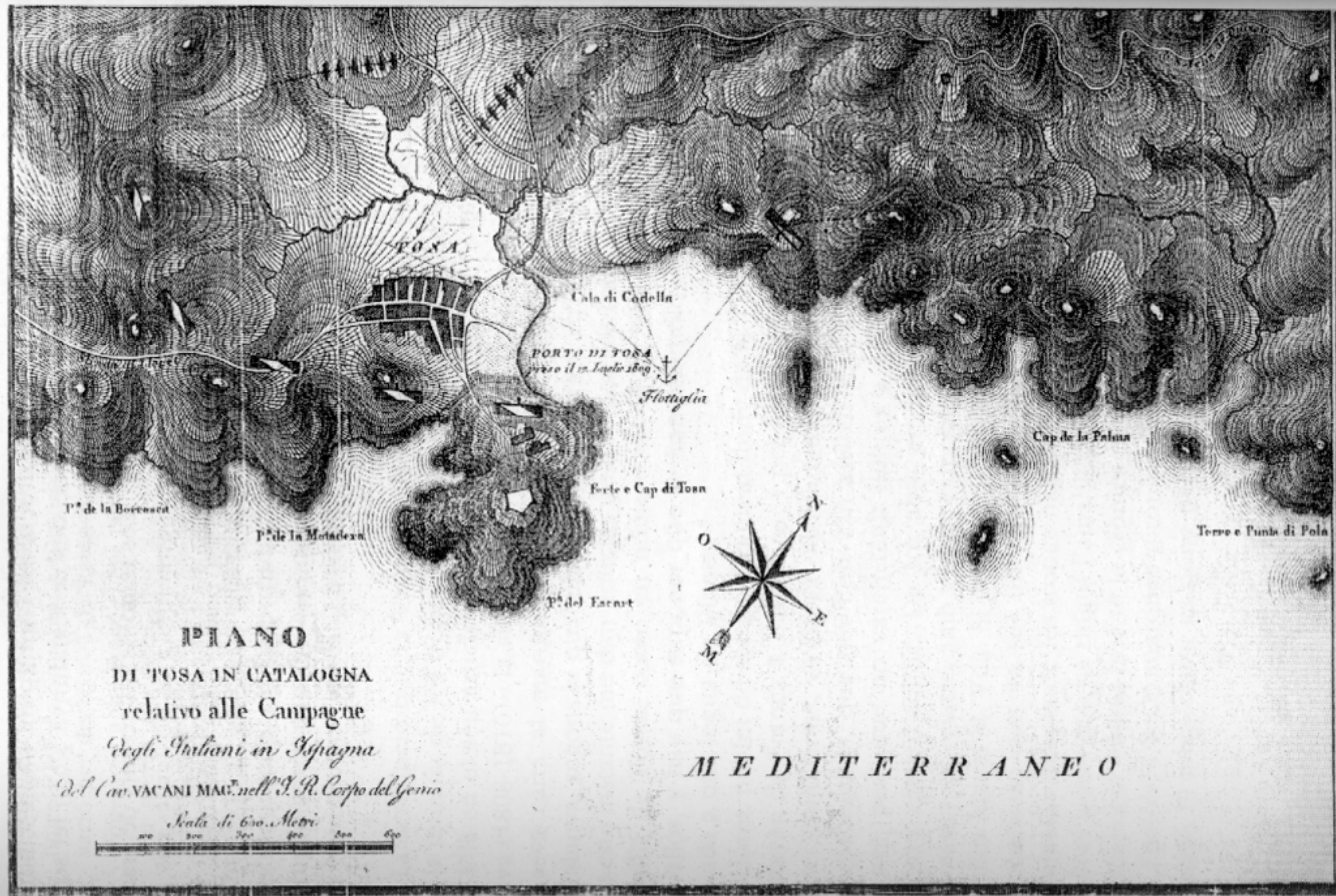
Lloret, pel fet de ser relativament lluny de la Tordera i dels camins que portaven de França a Barcelona, i pel fet de no tenir un port natural en bones condicions, va passar absolutament desapercebut per a les tropes napoleòniques, que per l'est van arribar fins a Tossa i per l'oest fins a Blanes, però que no varen tenir interès a arribar a un punt que no es trobava camí d'enlloc. De tot això en resultà un benestar relatiu dels lloretencs en relació amb els altres pobles de la costa catalana, com ens explica Agustí M. Vilà. Si se'n fes un seguiment curós, potser s'arribaria a la conclusió que va ser un dels pocs pobles que es va escapar de la dominació directa de les tropes napoleòniques.

Si el lector que ha tingut l'amabilitat de llegir-me fins aquí s'ha adonat del possible interès que té la crònica de Vacani per documentar la Guerra del Francès a les comarques gironines en particular, i a tot Catalunya en general, el transcriptor es dóna per satisfet.

8. PONS I GURI, *Diari d'uns anys de guerra (1808-1814)*. Argentona, 1993.

Sens dubte l'obra de Vacani constitueix un contrapunt imprescindible per a les moltes cròniques parcials que des de Catalunya s'han fet sobre la Guerra del Francès.

La crònica del soldat que manifesta: «Les témoins ou acteurs de grands événements sont responsables de leurs souvenirs à la posterité» ens pot servir d'element de reflexió tant en relació als tòpics patriòtics amb què se'ns va explicar «La Guerra de la Independencia» en temps de la dictadura de Franco, com de les més modernes interpretacions que consideren Contreras o Álvarez de Castro com uns irresponsables que varen sacrificar inútilment les poblacions civils de Tarragona o Girona.

Laconi - Bologna

Il Rapporto fra la scala

